

OPERACJE I DZIAŁANIA BOJOWE RADZIECKIEJ 40 ARMII W AFGANISTANIE (1979–1989)

Wojna afgańska (1979–1989) w historiografii rosyjskiej jest traktowana jako jeden z etapów wojny domowej w Afganistanie, zaznaczony udziałem w niej Ograniczonego Kontyngentu Wojsk Radzieckich (OKWR)¹.

Pierwsze oddziały radzieckie weszły do Afganistanu od lipca do 14 grudnia 1979 r. Były to dwa bataliony z 345 Pułku Powietrznodesantowego (ppd) i 154 Batalion Specjalnego Przeznaczenia (bSpN), zwany „muzułmańskim” – ze względu na jego skład osobowy².

5 grudnia 1979 r. graniczną rzekę Amu-Darię przekroczyły pierwsze oddziały 40 Armii (40 A) oraz 103 Dywizja Powietrznodesantowa (DPD). 27 grudnia w Kabulu została przeprowadzona operacja „Sztorm”, w wyniku której obalono (i zabito) prezydenta Hafizullaha Amina. Władzę przejął następnego dnia Babrak Karmal, nowy przewodniczący Rady Rewolucyjnej³. W tym samym dniu w miejscowości Kuszka granicę Afganistanu przekroczyła 5 Dywizja Zmechanizowana (DZ), a 29 grudnia do Kabulu wkroczyła 108 DZ. Na przełomie 1979 i 1980 r. w Afganistanie rozmieścił się w całości Ograniczony Kontyngent Wojsk Radzieckich (OKWR):

– 40 Armia Ogólnowojskowa Turkiestańskiego Okręgu Wojskowego (załącznik 1),

---

¹ Rosjanie unikają terminu „wojna afgańsko-radziecka”, chcąc zasugerować, że nie byli w stanie wojny z Afganistanem, a ograniczony kontyngent, który miał stabilizować sytuację w kraju, został wciągnięty do wojny w wyniku nieudolności proradzieckich władz Demokratycznej Republiki Afganistanu (DRA) w walce z opozycją. Jako dalsze etapy konfliktu afgańskiego traktują wojnę z talibami oraz „inwazję” NATO rozpoczętą 7 października 2001 r. amerykańskimi uderzeniami lotniczo-rakietowymi w ramach operacji „Enduring Freedom”.

² Z. Czarnotta, *Mudżahedini na celowniku SPECNAZ-u*, „Biuletyn Informacyjny Zarządu Okręgowego TWO w Bydgoszczy” 2008, nr 3/49, s. 65.

³ Z. Czarnotta, *Grudzień 1979 r. w Kabulu*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 1996, nr 4, s. 111.

- 34 Korpus Lotniczy (od 1984 r. – Siły Powietrzne 40 Armii),
- siły KGB ZSRR,
- Wojska Wewnętrzne Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,
- Wojska Powietrznodesantowe ZSRR,
- oddziały specjalnego przeznaczenia GRU Sztabu Generalnego ZSRR (tzw. SPECNAZ),
- aparat Głównego Doradcy Wojskowego przy rządzie Demokratycznej Republiki Afganistanu.

Zadania OKWR miały polegać na stabilizacji politycznej i wojskowej w kraju oraz umacnianiu władzy proradzieckiego rządu Baraka Karmala, stojącego zarazem na czele umiarkowanego skrzydła Ludowo-Demokratycznej Partii Afganistanu (LDPA), zwanego frakcją Parczam.

Znaczący wzrost sił opozycji afgańskiej – mudżahedinów (nazywanych też buntownikami, rebeliantami) oraz nieudolność i słabość armii afgańskiej zmusiła kontyngent radziecki, a zwłaszcza 40 Armię do czynnego udziału w wojnie po stronie rządu Demokratycznej Republiki Afganistanu (DRA). Siły radzieckie rozmieszczone „okrężnie” (wzdłuż „obwodnicy” afgańskiej), faktycznie kontrolujące tylko około 20% powierzchni kraju, zostały zmuszone do prowadzenia wielu operacji i działań bojowych, do których nie były przygotowane pod względem organizacyjnym, uzbrojenia, wyszkolenia i prowadzenia walki (w terenie wysokogórskim i pustynnym). Wojna przeciągnęła się do 1989 r.⁴ 15 lutego 1989 r. ostatni dowódca OKWR gen. Borys W. Gromow wyprowadził wojska 40 Armii z Afganistanu.

Do dziś nie rozstrzygnięto dylematu, kto był zwycięzcą w wojnie: Armia Radziecka czy mudżahedini? Większość historyków rosyjskich oraz byłych dowódców 40 Armii jest przekonana o jej zwycięskiej operacji w Afganistanie, aczkolwiek straty poniesione przez radziecką 40 Armię były stosunkowo bolesne (załącznik 2)⁵.

---

⁴ Przebieg wojny w Afganistanie został opisany w artykule Z. Czarnotty i Z. Możumiańskiego pt. *Afganistan i misja polska*, „Wiedza Obronna” 2007, nr 1, s. 38–44. Zob. także: A. Kowalczyk, *Afganistan 79-89. Dolina Panczsziru*, Warszawa 1994; <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/95722>, Afgańska wojna (1979–1989) [8.08.2009]; <http://war.mk.ua/forum/showthread.php?p=11463> [10.09.2009]; <http://btyt.narod.ru/2/afgan23htm> [10.09.2009].

⁵ B.W. Gromow, *Ograniczonnyj kontingent*, Moskwa 1994; http://www.rsva.ru/biblio/prose_of/limited_contingent/index.shtml [21.09.2009]; <http://www.army.lv/photos/12077.jpg>, Struktura 40 Armii [21.09.2009].

Operacje zaczepne i działania bojowe⁶

Sytuacja zaistniała w Afganistanie wymusiła na 40 Armii zastosowanie znanych w Armii Radzieckiej form i sposobów prowadzenia operacji i działań bojowych. Ponieważ nie zawsze były one dopasowane do sytuacji tereno-wej i bojowej, dowództwo armii było zmuszone poszukiwać innych, nowych wariantów prowadzenia walki. Tak było zresztą do końca wojny. Ostatecznie 40 Armia stosowała następujące formy i sposoby działania:

- 1) operacje w celu rozbicia najbardziej niebezpiecznych zgrupowań zbrojnej opozycji;
- 2) ochrona komunikacji, stref zastrzeżonych, ważnych obiektów narodowo-ekonomicznych;
- 3) organizowanie zasadzek przez oddziały i pododdziały w ogólnym systemie nagłych i nieoczekiwanych uderzeń wojskami armii;
- 4) działania bojowe dyżurnymi siłami i środkami armii w celu pozyskania danych z rozpoznania;
- 5) działania bojowe w celu prowadzenia (konwojowania) kolumn dowozu środków materiałowo-technicznych na szczególnie niebezpiecznych kierunkach;
- 6) osłona granicy państwowej.

W związku z tym, że zbrojna opozycja afgańska po wkroczeniu OKWR utworzyła duże zgrupowania wojskowe zdolne do nowoczesnego prowadzenia walki, zwłaszcza z lotnictwem radzieckim, uzbrojone w nowe typy uzbrojenia artyleryjskiego i przeciwlotniczego (w tym w przenośne przeciwlotnicze zestawy rakietowe) oraz wyposażone w sprzęt łączności, 40 Armia w ciągu 1980 r. była zmuszona przejść do jakościowo nowych form operacji.

Istota operacji mających na celu rozbicie szczególnie niebezpiecznych grup przeciwnika polegała na całokształcie uzgodnionych i powiązanych według celu, zadań, rejonu i czasu prowadzonych działaniach rozpoznawczo-poszukujących, wykonywaniu uderzeń i manewrów związków taktycznych i oddziałów wojsk lądowych, lotnictwa, wojsk rakietowych i artylerii, taktycznych desantów śmigłowcowych, oddziałów obejścia, rajdowych, szturmowych i grup wozów pancernych oraz związków operacyjnych, taktycznych i oddziałów armii afgańskiej zarówno jednocześnie, jak i kolejno. Według wielkości mogły to być operacje o wielkiej skali albo działania w ograniczonym rejonie.

---

⁶ Szerzej na ten temat: <http://www.vko.ru/site/322/default.aspx>, J.G. Nikitienko, *Afgańska kampanija: niewostriebowannyj opyt*, „Wozduszno-kosmiceskaja oborona” 2008, nr 3 – 2010, nr 1 [20.01.2010].

W zależności od uczestniczących w nich sił i środków operacje dzielono następująco:

1. Operacje o wielkim rozmachu obejmujące: samodzielne działania bojowe; wspólne działania bojowe ze związkami operacyjnymi, taktycznymi i oddziałami armii afgańskiej oraz wsparcie działań bojowych związków operacyjnych, taktycznych i oddziałów armii afgańskiej przez 40 Armii.
2. Działania bojowe w ograniczonym rejonie obejmujące: własne działania bojowe; zdobywanie danych z rozpoznania, organizowanie zasadzek i działania poszukiwawczo-rozpoznawcze.

Według charakteru działań operacje dzielono na trzy rodzaje:

- powietrzno-lądowe w celu rozbicia dużych zgrupowań przeciwnika w rejonach bazowania;
- zaczepne w celu przełamania obrony przeciwnika i zapewnienia działalności bojowej okrążonych miejsc stałej dyslokacji związków taktycznych i oddziałów 40 Armii i wojsk afgańskich;
- obronne na głównych kierunkach komunikacyjnych (dróg), zwłaszcza w okresie wyprawiania wojsk z Afganistanu.

Analiza całokształtu operacji pozwoliła wyodrębnić dwa typy – operacje planowe i nieplanowe. Szacuje się, że przeprowadzono 426 operacji planowych i 47 nieplanowych. Różniły się one zadaniami, metodami i szczeblem planowania oraz wielkością użytych sił i środków.

Operacje planowe – to działania wojsk prowadzone w celu rozbicia dużych zgrupowań przeciwnika, przewidziane w planach działań bojowych sztabu armii i aparatu głównego radzieckiego doradcy wojskowego w Siłach Zbrojnych Afganistanu (załącznik 5), planowane z miesięcznym wyprzedzeniem, prowadzone na dużych obszarach z użyciem znacznych sił i środków albo wykonanie zadań, które wymagały prowadzenia działań w długotrwałych przedziałach czasu.

Oprócz tego, w wojnie bez linii frontu przeciwnik koncentrował w ważnych rejonach duże zgrupowania wojsk, odnośnie do których należało podejmować szybkie decyzje dotyczące ich zniszczenia w celu przeciwdziałania jego zamiarom. W tej sytuacji prowadzone były **operacje nieplanowe**, czyli działania mające na celu niezwłoczne zniszczenie dokładnie zlokalizowanych oddziałów przeciwnika, których działania mogłyby mieć niebezpieczne następstwa dla jednostek 40 A. W związku z wzrostem aktywności działań mudżahedinów zwiększyła się rola operacji nieplanowych. To z kolei wymusiło na dowództwach jednostek radzieckich potrzebę utrzymywania zwiększonej liczby dyżurnych oddziałów (związków taktycznych).

Doświadczenia z Afganistanu wykazują, że ze względu na specyficzne warunki operacje można podzielić na prowadzone w terenie górzystym, w dolinach z przewagą stref zielonych i kiszlaków oraz w miastach.

Samodzielne działania bojowe prowadzone przez 40 A były charakterystyczne dla początkowego okresu wojny, kiedy armia afgańska nie osiągnęła jeszcze gotowości bojowej, a dowództwa i wojska nie miały doświadczenia bojowego. W tych warunkach cały ciężar walk przejęły na siebie oddziały radzieckie, koncentrując się rozbiciu głównych sił mudżhedinów wzdłuż ciągów komunikacyjnych, zwłaszcza w rejonach bazowania wojsk opozycji. W miarę uzyskiwania przez wojska DRA zdolności do walki rozpoczęto prowadzenie **wspólnych działań bojowych**. Sprowadzały się one do rozbicia sił przeciwnika w najważniejszych rejonach kraju. W działaniach uczestniczyły oddziały 40 A, wojska DRA, siły i środki wojsk wewnętrznych MSW i jednostek KGB ZSRR i DRA.

W związku z przemianami politycznymi i zmianą ogólnej strategii sił opozycyjnych w 1982 r. nastąpiły zmiany w taktyce działań bojowych formacji mudżahedinów. Główny wysiłek skupiły one na obronie i poszerzaniu wpływów na całym terytorium kraju. Zmianami strukturalnymi objęto oddziały mudżahedinów, które organizacyjnie zaczęły upodabniać się do formacji wojskowych. Sytuacja stawała się groźna i należało podjąć zdecydowane działania w celu likwidacji podziemia antyrządowego oraz zniszczenia oddziałów przeciwnika. Wobec tego 40 A wspólnie z wojskami rządowymi przeprowadziły wiele operacji o wielkim rozmachu, jak np. panczszirską i konarską⁷.

W 1984 r., kiedy mudżahedini podjęli walki także w zimie, dowództwo OKWR było zmuszone przeprowadzić kilka dużych operacji wspólnych, które średnio trwały 10 dób i angażowały około 30 batalionów radzieckich oraz 19 afgańskich⁸. Poszerzyła się geografia działań bojowych, wzrosła ich liczba w strefie zielonej (na obszarze lesistym, winnic, sadów) oraz w porze nocnej. Przykładem wielkich operacji zimowych mogą być działania w prowincji Paktikā (w rejonie Orgün), a letnich – w dolinach panczszirskiej i andarabskiej. Wiele podobnych operacji miało miejsce w 1985 r. we wszystkich regionach Afganistanu, najczęściej w prowincjach: Konār, Pārwan, Kundüz, Tahār, Bada-

---

⁷ W Panczszirze przeprowadzono ogółem 9 operacji. Jedną z ważniejszych była operacja w maju 1982 r. Zob. http://artofwar.ru/s/shennikov_w_w/text_0130.shtml, W. W. Szczennikow, *O Kunarskiej operacji 1985 goda. Boj Kunduzskoj rotj w gorach Nuristana*; <http://www.vif2ne.ru/nvk/forum/archive/43/43086>, *Opieratiwnoje iskusstwo* [21.09.2009].

⁸ Skład sił 40 A i wojsk DRA podano w załączniku 1.

hšän, Balh, Helmand, Herät, Gör, Qandahär, Gäzni, Wardak, Lögär, Paktyä, Nangarhär, Öruzgän⁹. Przykładem może być operacja könarska w której wykonano z powodzeniem 17 śmigłowcowych desantów taktycznych (z wysadzeniem 11,5 tys. żołnierzy). W 1986 r. operacje tego typu objęły 41 regionów kraju. Charakteryzował je jednak większy rozmach przestrzenny, zwiększona liczebność sił i środków, wysoka manewrowość wojsk i szybkie reagowanie na zmiany sytuacji. Manewrowość i dużą skuteczność w operacjach osiągnięto głównie dzięki wykorzystaniu desantów powietrznych, w których desantowano w ciągu całego roku ponad 100 tys. żołnierzy.

Operacje w 1985 i 1986 r. pozwoliły kierownictwu ZSRR podjąć decyzję o ograniczeniu udziału wojsk radzieckich w działaniach bojowych. Nastąpiło odtąd przekazywanie działań Siłom Zbrojnym DRA. Wojska OKWR przeszły do fazy jedynie **wspierania sił afgańskich** w walce z opozycją. Zwracano jednak uwagę, by w wyniku tego nie utracić inicjatywy w wojnie na rzecz mudżahedinów oraz terenów dotychczas zdobytych. Największą operacją, przeprowadzoną od 17 listopada 1987 do 25 stycznia 1988 r. przez wojska DRA, wspartą przez wojska 40 A, była operacja „Magistrala” w rejonie Höst. Jej celem było zniszczenie bazy mudżahedinów Zhawara oraz przerwanie długoletniej blokady wojskowej i ekonomicznej regionu Höst, a także zapobieżenie jego oderwaniu od Afganistanu na rzecz Pakistanu¹⁰. Myślą przewodnią operacji było:

- wykonanie uderzenia spotkaniowego sił głównych armii z Gardëz i części sił 108 DZ z Höst;
- przełamanie po zmasowanych uderzeniach lotnictwa i artylerii blokady wokół Höst oraz rozbicie głównego zgrupowania przeciwnika;

---

⁹ Wszystkie nazwy prowincji, miejscowości i inne są podane według pisowni „Wielkiej encyklopedii świata”, Oxford 2006, t. 18, s. 272–273. Spolszczone odpowiedniki nazw można znaleźć w „Encyklopedii Gazety Wyborczej”, Warszawa 2007, t. 21, s. 149.

¹⁰ Operacja „Magistrala” została opisana w Internecie: <http://www.greendevils.pl/konflikty/afganistan/afganistan.html>, *Operacja „Magistrala”* [22.09.2009]. Wątpliwa jednak jest jej wiarygodność, gdyż różni się w szczegółach od innych informacji głównie pod względem uczestnictwa wojsk. Zob. <http://www.army.lv/ru/evolyutsiya-form-i-sposobov-vedeniya-boevih-deystviy/90/4323>, J.G. Nikitienko, *Ewolucja form i sposobow wiedenija bojowych deystwiy* [23.09.2009]; <http://www.geocities.com/Pentagon/6453afghanistan.html>, A.A. Jalali, L.W. Grau, *The Other Side of the Mountain: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War* [17.08.2009]; <http://plaintext.ru/9rota/magistral.htm>, B.B. Gromow, *Opieracija „Magistral”* [19.09.2009].

- następnie siłami 108 DZ i 191 pz opanowanie odcinka przed przełęczą, a siłami 103 DPD – przełęcz Seti Kandaw;
- potęgując uderzenie wprowadzeniem do bitwy 56 BDSz i 345 ppd oraz pięciu dywizji piechoty i brygady pancерnej wojsk DRA, opanować dominujące nad szlakami komunikacyjnymi wzniesienia;
- blokując drogę na całej długości, rozbić główne zgrupowanie przeciwnika, po czym rozszerzyć strefę bezpieczeństwa i zapewnić przejście kolumn z zaopatrzeniem materiałowym do Höst.

Rozmach tej operacji wynosił: głębokość – 150 km, tempo natarcia – 5–6 km/dobę, czas trwania – 2,5 miesiąca, użyte siły – 51 batalionów piechoty (równorzędnych). Podobna operacja została przeprowadzona w rejonie Fey-zäbädu (Faizabädu).

Własne operacje (działania bojowe) były rodzajem działań prowadzonych przez oddziały i związki taktyczne w swoich strefach odpowiedzialności w celu umocnienia i rozszerzenia zasięgu lokalnej władzy państwowej oraz rozbicia mudżahedinów. Ogółem przeprowadzono 359 takich działań. W toku ich prowadzenia były zazwyczaj używane jednostki powietrznodesantowe. Wprawdzie w czasie działań bojowych w ciągu całej wojny często występowały one w charakterze wojsk zmechanizowanych, to jednak 103 DPD, 56 BDSz i 345 ppd były nieodzowną częścią operacji OKWR. Desanty powietrzne (działania desantowo-szturmowe) były prowadzone głównie przy użyciu śmigłowców. Wysadzano je na dominujące wzniesienia, zwłaszcza w pobliżu dróg. Były one używane na tyłach zgrupowań sił opozycyjnych, przy czym wykonywały uderzenia zbieżne z wojskami nacierającymi od czoła. Wiązały siły przeciwnika, wzbraniały mu wykonania manewru i przyczyniały się do pomyślnego zakończenia operacji. Z doświadczeń wojny wynika, że najskuteczniejsze okazały się wielokrotnie użyte desanty w ramach jednej operacji. Charakterystyczne desanty miały miejsce w prowincji Nangarhär (luty 1983 r.), kiedy w ciągu 6 dni desantowano 2380 żołnierzy na głębokość do 15–20 km od czołowych pododdziałów wojsk własnych. Codziennie wysadzano 4–6 desantów w liczbie od 210 do 1050 żołnierzy. Zdarzało się, że tych samych ludzi desantowano dwukrotnie w ciągu doby.

Operacje i działania obronne

Charakter operacji i działań obronnych był znacząco odmienny od działań przewidywanych w obowiązujących regulaminach Armii Radzieckiej. Brako-

wało w nich charakterystycznych pasów i rubieży (pozycji) obronnych. Głównym ich zadaniem była obrona systemu komunikacji drogowej.

Jaskrawym przykładem **operacji obronnej** 40 A o wielkim rozmachu, wspólnej z wojskami DRA, była operacja związana z wyprowadzeniem wojsk OKWR z Afganistanu. Myślą przewodnią operacji było:

- ześrodkowanie głównego wysiłku na obronie dróg w rejonach Galäläbädu (Jaläläbädu) i Käbulu, zielonej strefy Čarikäru, przełęczy południowego i północnego Salanga,
- porażenie zmasowanymi uderzeniami lotnictwa i artylerii najbardziej niebezpiecznych zgrupowań przeciwnika; uchwycenie specjalnie przygotowanymi batalionami dominujących wzniesień i zamknięcie zasadzkami wszystkich wyjść z wąwozów prowadzących w kierunku głównej magistrali;
- przeprowadzenie specjalnego minowania na szczególnie niebezpiecznych drogach podejścia mudżahedinów; przykrycie minowaniem narzutowym lotnictwa i artylerii głównych przejść górskich, a tym samym zapewnienie bezpiecznego ruchu wychodzącym z Afganistanu wojskom radzieckim¹¹.

Charakterystycznymi elementami tej operacji było to, że wzdłuż całej drogi marszu, zwłaszcza na najbardziej niebezpiecznych odcinkach, utworzono system pozycji obronnych rozbudowanych pod względem inżynieryjnym, który zapewniał ukrycie całego stanu osobowego w schronach drewniano-ziemnych. Był zorganizowany wielowarstwowy system ognia, w tym artylerii i moździerzy, którym „przykryte” zostały wszystkie podejścia do drogi głównej. System dowodzenia pozwalał na nieprzerwane dowodzenie działaniami bojowymi ze stanowiska dowodzenia armii, wysuniętych stanowisk i stanowisk dowodzenia dywizji oraz stanowisk dowodzenia pułków. Dodatkowo w rejonach głównego wysiłku obrony zorganizowano 6 pomocniczych punktów dowodzenia armii.

W operacji tej wzięły udział podstawowe siły 40 Armii. Rozmach operacji był imponujący: głębokość – ponad 600 km, prędkość marszu kolumn – 180–200 km/dobę, czas trwania – 3 miesiące.

Jedną z głównych form działań 40 A, w której zaangażowano około 82 bataliony (tj. około 50% sił i środków armii), była obrona komunikacji, stref zastrzeżonych i ważnych obiektów gospodarki narodowej.

W związku z przejściem mudżahedinów do taktyki dywersji, terrorku, ostrzału wojsk oraz zajmowania czat (placówek) związki taktyczne i oddziały 40 A zostały zmuszone do obrony ważnych linii komunikacyjnych łączących

---

¹¹ Była to ostatnia wielka operacja 40 Armii pk. „Tajfun”. Zob. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/666807>, *Opieracja „Tajfun” (1989)* [30.09.2009].

Afganistan z ZSRR, tj.: Termez–Käbul–Galälälbäd; Kuszka–Herät–Qandahär; Mazär-e Šarīf–Kundüz–Faizäbäd (Fayzabad). Ich ogólna długość wynosiła ponad 2000 km, po których codziennie poruszało się od 1,5 do 2 tys. samochodów z zaopatrzeniem. **Obrona komunikacji** polegała na rozbiuciu ugrupowań mudżahedinów wzdłuż drogi, wzbrojeniu dywersji oraz zapewnieniu nieprzerwanego ruchu kolumn radzieckich i afgańskich. Obronę prowadziły dywizje, pułki, bataliony i kompanie. Strefa odpowiedzialności wzdłuż linii dróg wynosiła dla: 108 DZ – 420 km, 5 DZ – 640 km i 201 DZ – 400 km. 177 pz (108 DZ) na szczególnie niebezpiecznym odcinku drogi w rejonie przełęczy Salang osłaniał odcinek długości 120 km (od Doši do Čarikär). Ogółem obronę komunikacji i stref zastrzeżonych zapewniało około 1000 czat i placówek wystawianych przez jednostki 40 A¹².

Obrona komunikacji była szczególnym rodzajem obrony, miała wiele charakterystycznych właściwości i obejmowała:

- system pozycji obronnych batalionów oraz czat, placówek i posterunków w sile kompanii i plutonu;
- system rażenia ogniowego z przygotowanymi wcześniej odcinkami ześrodkowań ognia artylerii, wielowarstwowego i wielopoziomowego ognia wszystkich rodzajów broni w granicach zasięgu ognia połączonego z manewrem ogniem na dowolne zagrożone kierunki lub odcinki, w tym także broni precyzyjnej sprzężonej z aparaturą rozpoznawczo-sygnalizacyjną RSA „Realia-U”;
- system zapór inżynierskich, których podstawę stanowiły ciągłe pola minowe na podejściach do czat (placówek, posterunków) oraz specjalne pola minowe ustawiane za pomocą zestawu „Ochota-2” na prawdopodobnych kierunkach podejścia do dróg i w wąwozach¹³;
- zasadzki na prawdopodobnych kierunkach działania grup dywersyjnych;

---

¹² Zagadnienie ruchu kolumn transportowych (dowozu, ewakuacji) oraz ich ochrony zob. <http://army.lv/ru/afgan-transportnie-kolonni/90/4698>, J.G. Nikitienko, *Organizacija i wiedienije bojowych diejstwij po prowadkie transportnych kolonn s materialnymi sredstvami czeriez territoriju, kontrolirujemuju otriadami protivnika* [19.09.2009].

¹³ Aparatura rozpoznawczo-sygnalizacyjną RSA „Realia-U” (zestaw 1K18), działająca na zasadzie odbioru sejsmicznego, służyła do rozpoznania ruchu w terenie. Zob. <http://vif2ne.ru/nuk/forum/ahrprint/61099> [21.09.2009]. „Ochota-2” był zestawem do minowania (dróg karawanowych, obiektów, rejonów przepraw, odczynków mudżahedinów) grupami po 5 min o działaniu naciskowym. Wybuch jednej miny z kompletu powodował wybuch pozostałych min.

- system rozpoznania bazujący na ciągłym rozpoznaniu działań przeciwnika przez bataliony rozpoznawcze dywizji, kompanie rozpoznawcze pułków i plutony rozpoznawcze batalionów w powiązaniu z działaniem agenturalnym, rozpoznaniem powietrznym, radiotechnicznym, artyleryjskim oraz organów wywiadu MSW i KGB Afganistanu;
- system odwodowych grup wozów pancernych i dział artyleryjskich przeznaczonych do odparcia napadów i niszczenia grup dywersyjnych przeciwnika;
- system kierowania ruchem kolumn wojskowych siłami armijnej brygady ochrony i regulacji ruchu poprzez organizację odcinków regulacji ruchu, posterunków regulacji ruchu (stałych i ruchomych);
- system ruchu kolumn i godziny policyjnej, który regulował sposób ruchu kolumn, ich skład, ubezpieczenie marszowe, grafik marszu, miejsca nocnych i dziennych odpoczynków, czas rozpoczęcia i zakończenia marszu, sposób dowodzenia kolumnami (kierowania ruchem wojsk);
- system dowodzenia (kierowania) działaniami obronnymi związków taktycznych i elementów armijnych obejmujących centrum dowodzenia i centralny punkt dyspozytorski armii, centra dowodzenia dywizji i pułków, punkty dowodzenia batalionów, kompanii i czat. Do szczebla batalionu funkcjonowała łączność zakryta i radiowa UKF wozów dowódczo-sztabowych typu R-145, jednolita samodzielna sieć kierowania ogniem artylerii i jednolita sieć UKF kierowania ruchem kolumn w marszu. W ten sposób dowódca armii był w stanie utrzymać łączność poprzez powietrzną stację retranslacyjną i centra dowodzenia dywizji z każdą kompanią, czatą, kolumnami w marszu i miał możliwość podejmowania we właściwym czasie decyzji w kwestii przeciwdziałania uderzeniom przeciwnika i uruchamiania armijnych środków rażenia w poszczególnych strefach odpowiedzialności.

Niektóre szczególne właściwości prowadzenia walki

Na sposób prowadzenia operacji i walki szczególny wpływ wywarły warunki fizyczno-geograficzne oraz charakter i zakres prowadzenia działań przeciwnika. Zasadnicze jednak znaczenie miał sposób prowadzenia działań bojowych. W dowolnych warunkach danej sytuacji cały wysiłek wojsk armii powinien być skierowany na przechwycenie inicjatywy. Posiadanie inicjatywy operacyjnej pozwalało narzucić swoją wolę przeciwnikowi, wykonywać

zadania operacyjne mniejszymi siłami i ze zmniejszonym zużyciem środków materiałowych, osiągnąć powodzenie (zwycięstwo) w krótszym czasie i z większą pewnością. Decydujące znaczenie w uchwyceniu inicjatywy operacyjnej i osiągnięciu sukcesu przez wojska armii miały wybrane przez dowódcę sposoby prowadzenia operacji uwzględniające fizyczno-geograficzne warunki terenowe i charakter przeciwdziałania przeciwnika oraz sposoby rozbicia głównych jego zgrupowań.

Sposób prowadzenia konkretnej operacji wyrażał się w określeniu porządku i kolejności użycia wszystkich dostępnych sił i środków armijnych w toku działań bojowych w celu wykonania postawionego zadania. Wpływ na niego wywierały: skład sił i środków oraz ugrupowanie przeciwnika, charakter wykonywanego zadania i warunki terenowe. Przy wyborze sposobu prowadzenia operacji kierowano się możliwością:

- uzyskania zaskoczenia, skrytości i szybkości utworzenia ugrupowania operacyjnego (bojowego);
- wprowadzenia w błąd przeciwnika odnośnie do rzeczywistego zamiaru operacji;
- zdecydowanego działania desantów powietrznych, oddziałów obojścia i wojsk lądowych;
- rozbicia zgrupowań przeciwnika częściami jednocześnie lub kolejno w kilku rejonach;
- zastosowania nieoczekiwanych i niestandardowych metod działań taktycznych oraz użycia sił i środków.

Szczegółowo uwzględniano wszystko to, co mógł wojskom armii przeciwstawić przeciwnik. Brano pod uwagę przede wszystkim możliwość zastosowania przez niego wyrafinowanych sposobów walki z uwzględnieniem użycia min.

Analiza doświadczeń 40 A wykazuje, że praktycznie sukces we wszystkich operacjach był osiąganym w wyniku zdecydowanego działania, uzyskiwania absolutnej przewagi w środkach rażenia i szybkiego przenoszenia wysiłku w nowy rejon (na nowy kierunek). Wykazała też, że niecelowe było powtórzenie tego samego sposobu działania w kolejnej operacji, gdyż powodowało to zdecydowanie zmniejszenie efektów walki z mudżahedinami.

Doświadczenia z kilku operacji na początku wojny pozwoliły na ustalenie najkorzystniejszych sposobów ich prowadzenia. Należały do nich:

- okrążenie (oskrzydlenie) dużego zgrupowania mudżahedinów z kolejnym jego rozcięciem i zniszczeniem go częściami albo stopniowe zaciśnięcie pierścienia okrążenia;

- prowadzenie działań bojowych przez związki taktyczne i oddziały w oddzielnych strefach w ogólnym rejonie operacji;
- oskrzydlenie (lub obejście) przeciwnika w trzecim wymiarze (z powietrza), blokowanie jego zgrupowania w izolowanym rejonie górskim i rozbitcie go po podejściu własnych sił głównych;
- przełamanie obrony przeciwnika uderzeniem spotkaniowym dwóch zgrupowań, uchwycenie dominujących wzniesień, blokowanie dróg i zniszczenie przeciwnika w celu uzyskania warunków ruchu po drogach własnych sił głównych.

Sposoby prowadzenia działań bojowych w początkowym okresie wojny

Podstawowymi sposobami prowadzenia działań bojowych w początkowym okresie wojny (w 1980 r.) były:

- działania rajdowe;
- blokowanie miast, wydzielonych rejonów i przeczesywanie ich przez pododdziały wojsk afgańskich;
- uderzenia lotnictwa na cele punktowe;
- wysadzanie sztolni i korytarzy podziemnych;
- minowanie dróg przenikania i zaopatrzenia mudżahedinów;
- okrążenie przeciwnika z rozcięciem jego ugrupowania i niszczeniem go po kolei częściami;
- wykonywanie nalotów, działania poszukiwawcze i organizowanie zasadzek.

Działania rajdowe były podstawowym sposobem działań prowadzonych przez 40 Armię po wejściu do Afganistanu. O ile w początkowym okresie rajdy były prowadzone dolinami i wzdłuż dróg, to od jesieni 1980 r. oddziały radzieckie przemieszczały się wierzchołkami i zboczami gór, a pododdziały armii afgańskiej (rządowe) przeczesywały doliny i wąwozy w centrum ugrupowania bojowego. Taki sposób działania charakteryzowało wiele właściwości. Uniemożliwiało m.in. wycofanie się mudżahedinów z dolin w wysokie góry oraz wykonywanie przez nich zaskakujących ataków na oddziały radzieckie. Pierwsze w ogóle rajdy, kiedy brakowało pełnych danych o przeciwniku (a ten parł na bezpośrednią i otwartą walkę z wojskami radzieckimi), prowadzono nieefektywnie. Pododdziałom i oddziałom wyznaczano kierunek i końcowy punkt rajdu. Działając we wskazanym kierunku, oddział rajdowy niszczył napotkanego przeciwnika, wychodził na punkt końcowy i powracał do rejonu

wyjściowego. Przeciwnik, ponosząc nieznaczne straty, po prostu opuszczał zagrożony rejon, wycofywał się w teren trudno dostępny, a następnie powracał w poprzekdo zajmowany rejon opuszczony już przez wojska radzieckie (afgańskie)¹⁴.

W czasie rajdu pododdziały posuwały się pieszo, często bez ubezpieczeń i rozpoznania, a grupa pojazdów pancernych poruszała się w ślad za nimi w gotowości do wsparcia ich ogniem. Taka taktyka działania powodowała niepotrzebne straty. Podczas operacji w rejonie Faizabądu (w sierpniu 1980 r.) dowódca 783 Batalionu Rozpoznawczego 201 DZ przesuwiał się w głąb wąwozu całością batalionu, nie wysyłając do przodu odpowiednich elementów rozpoznawczych. Mudżahedini wciągnęli go w głąb zagłębenia i ostrzelali ogniem broni ręcznej i maszynowej. W wyniku tego poległo 47 żołnierzy, a 49 zostało rannych. Charakterystyczne było to, że najpierw mudżahedini unieszkodliwili radiotelefonistów z radiostacjami. W wyniku tego dowódca batalionu nie mógł wywołać ognia artylerii, która zajmowała stanowiska ogniowe w odległości 11 km, oraz wezwać na pomoc grupy pojazdów pancernych.

Blokowanie miast i wydzielonych rejonów oraz przeczesywanie ich prowadziły pododdziały afgańskie samodzielnie albo wspólnie z radzieckimi. Ten sposób działania dawał określone korzyści, gdyż zapewniał ujęcie mudżahedinów, ich przywódców oraz konfiskatę uzbrojenia i amunicji. Ten sposób działania stosowano wtedy, gdy zgrupowania przeciwnika zajmowały niewielkie rejon, warunki terenowe pozwalały na podejście do nich z różnych kierunków, a wojska radzieckie posiadały dostateczne siły na okrążenie (blokowanie) mudżahedinów i przeczesywanie terenu. Jeżeli sił nie starczało, to zajmowany przez mudżahedinów rejon był blokowany tylko na możliwych kierunkach ich odejścia i przeczesywany siłami blokującymi metodą stopniowego zaciskania pierścienia okrążenia. W 1980 r. takie operacje przeprowadzono w miastach: Galäläbäd, Qandahär, Herät, Baglan (Baghlän) i innych. W operacjach, oprócz wojska, uczestniczyli także milicja ludowa, organa bezpieczeństwa DRA oraz aktywiści.

Uderzenia lotnictwa na cele punktowe na podstawie danych rozpoznania agenturalnego były nowym sposobem niszczenia mudżahedinów. Stosowano go w rejonach, w których przebywali oni razem z cywilną ludnością. Uderzenia wykonywano na obiekty, w których były rozmieszczone sztaby, składy z uzbrojeniem i amunicją. W sierpniu 1980 r. wykonano 63 punktowe uderze-

---

¹⁴ Tak było m.in. podczas operacji w dolinie Panczsziru. Po każdej z 9 operacji Achmad Szah Masud (tzw. Lew Panczsziru) wracał do doliny po opuszczeniu jej przez wojska radzieckie, które nie miały wystarczających sił, by ją utrzymać po oczyszczeniu jej z mudżahedinów.

nia i zniszczono: 1 sztab, 16 składów, 23 umocnienia, 18 punktów ogniowych i około 2000 mudżahedinów.

Wysadzanie (jednoczesne) sztolni (kiarys) i składów podziemnych¹⁵ z następnym ich przeszukiwaniem i konfiskatą broni (amunicji) był kolejnym sposobem prowadzenia działań. Na przykład, walki 191 pz, który jako pierwszy przeprowadził działania w podziemiach na południe od Gāzni w dniach 14–17 sierpnia 1980 r. W tunelach znajdowała się duża liczba mudżahedinów. Unieszkodliwiono ich aż 234. Zdobyto 3 składy uzbrojenia i amunicji, a w nich 42 egzemplarze broni strzeleckiej, wkm (typu DSzK), moździerz i około 2000 pocisków. Straty pułku wyniosły: 7 zabitych, 18 rannych oraz 14 pojazdów opancerzonych (na minach), z których 11 wyremontowano. Ze względu na złożoność walki w tunelach oraz niebezpieczeństwo ponoszenia dużych strat żołnierze radzieccy niechętnie wchodzili w podziemia. Starano się przede wszystkim wysadzać obiekty podziemne za pomocą materiału wybuchowego. Najskuteczniejsze jednak było użycie materiałów pędnych wlewanych do tuneli i ich detonowanie. Wybuch w kilku sztolniach jednocześnie powodował małe trzęsienie ziemi.

Minowanie dróg przenikania i zaopatrzenia grup zbrojnego podziemia w połączeniu z zasadzkami podjęto po raz pierwszy we wrześniu 1980 r. w prowincjach Herāt i Farāh siłami dwóch batalionów 371 pz (5 DZ) wzmocnionych kompaniami saperów (kompaniami zapór inżynieryjnych). W wyniku tego znacząco zmalało przenikanie i dostarczanie środków materiałowych do Afganistanu z terytorium Iranu.

---

¹⁵ Kiarysy (krysy) – sztolnie (studnie) o głębokości 15–20 m i więcej połączone z podziemnymi chodnikami (tunelami) stanowiły podziemne budowle przeznaczone na rozmieszczenie sztabów, magazynów, warsztatów, koszar, hoteli, szpitali, a nawet meczetów mudżahedinów. Były przygotowane do obrony przed wtargnięciem z zewnątrz. Stosowanie tego typu budowli podziemnych w Afganistanie datuje się od czasów Aleksandra Macedońskiego. Przykładem takiej budowli była baza Zhawara w rejonie Hōst. Szacuje się, że w Afganistanie jest około 7000 kiaryz, w tym w prowincji Gāzni około 1500, Paktikā – 1000, a pozostałe w prowincjach: Nangarhār, Paktyā, Zābol, Qandahār i innych. Zob. <http://www.bes-online.ru/show.php?id=202-7775>, *Kiarysy* [1.10.2009]; <http://www.inosmi.ru/world/20090326/248123.html>, M. Steinberg, *Tunnelnye krysy Afgana* [19.09.2009]; http://otvaga2004.narod.ru/publ_w1/death-wave.htm, A. Bek, *Podziemnaja wojna w Afganistanie* [1.10.2009]. Kiaryzy są wykorzystywane przez talibów w walce z siłami ISAF. Zob. <http://domonline.info/nezhilaya-nedvizhimost-2/talibi-primenyayut-protiv-nato-i-isaf-taktiku-sovetsko-afganskoy-voyni-2852.html>, A. Griesznov, *Taliby primenijajut protiv NATO i ISAF taktiku sowietsko-afganskoy wojny* [2.10.2009].

Niektóre działania w 1980 r. były prowadzone według standardowych zasad regulaminów obowiązujących ówczesnie w Armii Radzieckiej. Dotyczyło to, na przykład, natarcia na zbieżnych kierunkach z jednoczesnym odcięciem mudżahedinom dróg odwrotu oraz operacji okrążających połączonych z rozcięciem zgrupowań i niszczenia ich częściami.

Nową formą działania zapoczątkowaną w 1981 r. były **działania poszukiwawcze**. Polegały one na prowadzeniu przez pododdziały rozmieszczone w danym rejonie rozpoznania z wykorzystaniem miejscowych aktywistów partyjnych. Po ustaleniu miejsca rozmieszczenia mudżahedinów do akcji przystępowały pododdziały pełniące dyżury bojowe (lub grupy operacyjne). Znienacka podchodziły w miejsca dyslokacji przeciwnika i niszczyły z zaskoczenia. Taki sposób działania pozwalał oszczędzać siły i środki. Takim sposobem batalion 149 pz w Khänäbädzie zlikwidował 151 mudżahedinów i zdobył 50 jednostek broni i 10 tys. nabojów. Należy podkreślić, że szczególnie skuteczne były działania pododdziałów rozpoznawczych w nocy – podczas napadów, poszukiwań i zasadzek, których celem było niszczenie komitetów islamskich, przywódców mudżahedinów i grup dywersyjnych. Ich skuteczność oceniano na 85% ogółu działań.

Wiosną 1981 r. w celu poprawy położenia w prowincjach graniczących z Pakistanem i Iranem oraz wzmocnienia ochrony granicy afgańskiej rozmieszczono w wielu miejscowościach nadgranicznych (w strefie granicznej) radzieckie garnizony. Miały one wesprzeć miejscowe władze i przeciwdziałać przekraczaniu granicy przez siły sprzyjające opozycji afgańskiej. Operacja taka poniosła fiasko. Zbyt duże, niemożliwe do obrony, okazały się przestrzenie między garnizonami, a ponadto zupełnie nie były zainteresowane osłoną granicy wojska rządowe Afganistanu.

Oddzielnym problemem w początkowym okresie wojny było **ubezpieczenie ruchu kolumn z zaopatrzeniem dla wojsk** przez rejony, w których dominowały oddziały mudżahedinów¹⁶. By zapobiec napadom na kolumny wprowadzono w te rejony wiele pododdziałów wojskowych. Napady na kolumny zdecydowanie się zmniejszyły. Potwierdziło to tezę, że dobrze utrzymywać do ochrony dróg marszu (dowozu, ewakuacji) manewrowe siły i środki zdolne do przeczesywania pobliskiej okolicy dróg i przydrożnych miejscowości, które są w stanie zapewnić płynny ruch kolumnom z zaopatrzeniem. Stacjonarne elementy ochrony nie zapewniały w tym okresie takiego bezpieczeństwa. Mudżahedini atakowali kolumny w przerwach między posterunkami (placówkami, czatami), a po napadzie wycofywali się w góry. Już w maju 1981 r. sytuacja

---

¹⁶ Problem ten był zresztą aktualny przez cały okres wojny.

wymusiła wzmocnienie systemu ochrony dróg marszu. Zaczęto wykorzystywać przychylne nowej władzy i wojskom radzieckim miejscowe społeczeństwo w celu tworzenia grup samoobrony. Ponadto profilaktycznie były organizowane działania oczyszczające z przeciwników na odcinkach dogodnych do akcji dywersyjnych. Szczególnie niebezpieczne były odcinki dróg w rejonie Kābulu oraz Pol-e Khomri–Kunduz.

Główne przyczyny napadów na kolumny wojskowe były prozaiczne:

- niedostateczna i niesystematyczna kontrola organów (służb) wykonujących zadania ochrony i obrony ze strony dowódców dywizji i pułków, a także sztabu armii;
- niewystarczająca znajomość przez żołnierzy pododdziałów ochrony taktyki działania mudżahedinów i brak systematycznej obserwacji terenu;
- słabe przygotowanie taktyczne dowódców pododdziałów ubezpieczeń, co utrudniało im podejmowanie właściwych decyzji podczas odpierania ataków na kolumny.

Mudżahedini nie próżnowali i już na przełomie 1980 i 1981 r. wprowadzali doskonalsze formy działania. Powodowało to wzrost strat w ludziach po stronie radzieckiej. I tak w 1980 r. mudżahedini wykonali 35 akcji dywersyjnych, a rok później – już 264. W wyniku tego wzrosły i straty w ludziach OKWR z 1384 zabitych i rannych w 1980 r. do 2042 w 1981 r.

W takich warunkach uznano, że skutecznym środkiem walki z przeciwnikiem będzie **organizowanie zasadzek**, zwłaszcza w porze nocnej. Wkrótce zasadzki stały się bardzo popularną formą działań. Organizacji zasadzek sprzyjał teren, trudno dostępny, który ukierunkowywał ruch przeciwnika na drogi i ścieżki górskie. Duża liczba naturalnych fałd, ukryć i załamania terenu z kolei ułatwiała wybór miejsc na rozmieszczenie zasadzek, zwłaszcza w pobliżu dróg marszu kolumn z zaopatrzeniem i w miejscach, gdzie znajdowały się dogodne podejścia do tych dróg dla grup dywersyjnych przeciwnika. Zasadzki okazały się skutecznym środkiem walki z mudżahedinami. W listopadzie 1981 r. grupa specjalnego przeznaczenia (SPECNAZ-u) zorganizowała zasadzkę 10 km na południe od Kābulu. Podchodzące ubezpieczenie grupy dywersyjnej unieszkodliwiła bronią zaopatrzoną w tłumiki. Kiedy podeszły główne siły dywersantów, zostały zniszczone ogniem wszystkich egzemplarzy broni dysponowanej przez pododdział będący na zasadzce. Przeciwnik stracił 38 ludzi¹⁷.

---

¹⁷ 40 Armia organizowała w Afganistanie także zasadzki artyleryjskie z użyciem aparatury rozpoznawczo-sygnalizacyjnej RSA „Realia-U”. Zob. https://www.ciaonet.org/cbr/cbr00/video/cbr_ctd/cbr_ctd_51.html, L. W. Grau, *Artillery and Counterinsurgency: The Soviet Experience in Afghanistan*, „Field Artillery Journal” 1997, May–June [8.08.2009].

Organizacja i użycie grup bojowych

Sytuacja w Afganistanie wymuszała nieustanne poszukiwania nowych form i sposobów działania w walce z mudżahedinami, aby rozszerzyć obszar kontrolowany przez 40 A i siły rządowe DRA. Głównie jednak chciano jak najlepiej osłonić strefy w pobliżu dróg zaopatrzenia i rejonów dyslokacji wojsk radzieckich. W tym celu zaczęto formować **grupy bojowe** i używać je w walce. Pierwsze grupy zorganizowano 9 czerwca 1981 r., pierwsze zaś operacje grup bojowych zostały przeprowadzone w nocy z 9 na 10 czerwca.

Ustalono następującą zasadę tworzenia grup bojowych: w pułkach zmehanizowanych – 4–5 grup; w batalionach rozpoznawczych – 5 grup. Skład takiej grupy był następujący:

- a) grupa dowodzenia: dowódca grupy (oficer), radiotelefonista, łącznik (goniec);
- b) grupa ubezpieczenia (ogniowa): obsługi ręcznych karabinów maszynowych (3), fizylierzy (3), strzelcy wyborowi lub fizylierzy (3);
- c) grupa chwytająca i niszcząca: dowódca (oficer lub chorąży), obsługa rkm (1), fizylierzy (4), obsługa granatnika (1), strzelec wyborowy, łącznik (goniec).

Grupie przydzielano zazwyczaj: 2–3 saperów z materiałami wybuchowymi, oficera naprowadzania lotnictwa, 1–2 przedstawicieli KhAD¹⁸, 3–4 przedstawicieli Carandoj¹⁹, 1–3 moździerze (z obsługą). Ponadto do grupy włączano żołnierzy armii afgańskiej w liczbie niezbędnej do przeczesania

---

¹⁸ KhAD – *Khadamat-e Etele'at-e Dawlati* – tajna policja afgańska – oficjalna służba bezpieczeństwa utworzona i przeszkolona przez oficerów radzieckiego KGB. Powstała w styczniu 1980 r. Nie istnieje od 1992 r. Jej poprzedniczkami były AGSA i KAM. Dyrektorem KHAD w latach 1980–1986 był generał Mohammad Nadżibullah, późniejszy prezydent DRA. Nosił ksywę „Rzeźnik”, gdyż był winien śmierci około 80 000 Afgańczyków. Zob. <http://wapedia.mobi/pl/KHAD>, *KhAD* [20.09.2009].

¹⁹ Carandoj – afgańska milicja podległa Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, licząca około 130 tys. funkcjonariuszy (w prowincjach po 1200–3000 osób). Była przeznaczona do: walki z kontrewolucją, umacniania władzy, zapewnienia bezpieczeństwa władzom partyjnym i państwowym, ochrony ważnych obiektów i instytucji. W ZSRR wyszkolono 12 000 oficerów Carandoja (1978–1986). Ponad 52 tys. funkcjonariuszy było członkami LDPA i DOMA (młodzieżowy odpowiednik radzieckiego Komsomołu). Szkolenie funkcjonariuszy prowadził SPECNAZ MSW ZSRR „Kobalt”. Rosyjscy żołnierze nazywali milicjantów afgańskich „małpami” z powodu ich niechęci do walki z opozycją afgańską. Zob. http://artofwar.ru/w/woronin_a_j/carandoj.shtml, A.J. Woronin, *Carandoj* [20.09.2009].

miejsowości²⁰. Łącznie grupa mogła liczyć około 40 żołnierzy radzieckich oraz kilku przedstawicieli służb afgańskich i kilkudziesięciu żołnierzy DRA. Zasadniczymi sposobami prowadzenia walki przez grupy bojowe były:

- działania poszukiwawczo-rozpoznawcze; blokowanie w nocy domów i osiedli zajętych przez mudżahedinów, łącznie z ich niszczeniem;
- wzbranianie wyjścia mudżahedinów w kierunku dróg marszu kolumn i obiektów wojskowych dzięki organizowaniu zasadzek i minowaniu podejść;
- wcześniejsze zajęcie prawdopodobnych rejonów działania buntowników w nocy i zniszczenie ich o świcie;
- manewrowe minowanie i organizacja zasadzek na drogach przemieszczania się i wyjścia grup mudżahedinów;
- wysadzanie niewielkich desantów taktycznych na drogach wycofywania się przeciwników.

Obiektami, którym grupy bojowe poświęcały szczególną uwagę, były:

- wolno stojące domy (fortyfikacje), w których mogli ukrywać się mudżahedini, grupy terrorystyczne i ich dowódcy oraz mogły znajdować się składy różnego rodzaju;
- wąwozy (parowy, rozpadliny);
- winnice i sady wzdłuż dróg marszu, w których mogli się gromadzić mudżahedini przygotowujący się do ataku na kolumny;
- wzniesienia dominujące nad drogami; zniszczone lub zaniedbane gliniane ogrodzenia oraz inne obiekty mogące służyć mudżahedinom jako ukrycie przed atakami na kolumny lub inne obiekty wojskowe i cywilne.

Z 414 utworzonych grup bojowych tylko 74 nie miały sukcesów (18%). W praktyce taktyka działania grup bojowych przyczyniła się do sukcesów w walce z mudżahedinami, znacząco zmniejszyła się ich aktywność i zmalała liczba napadów na kolumny wojskowe. Po 10 czerwca spadła ona z 22 do 2 miesięcznie.

W określonym stopniu skuteczność działania grup bojowych zależała od aktywności pododdziałów armii DRA, organów KhAD i aktywistów partyjnych, którzy przeczesywali miejscowości i likwidowali napotkane grupy przeciwnika. Warto zwrócić uwagę, że funkcjonariusze KhAD i aktywiści rzetelniej wykonywali swoje zadania niż żołnierze afgańscy. Oficerowie i szeregowi pobieżnie przeszukiwali budynki, winnice i inne miejsca mogące kryć mudża-

²⁰ Zob. <http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=262&mid=2859&wversion=Staging>, J.G. Nikitienko, *Afgańska kampa-nija...* (4), „Wozduszno-kosmiczeskaja oborona” 2008, nr 6 [19.09.2009].

hedinów. W związku z pierwszą rotacją żołnierzy 40 A w dniu 20 czerwca 1981 r.²¹, działalność grup bojowych nieco osłabła. Wznowiono ją na szeroką skalę po 15 lipca, także do końca miesiąca ich skuteczność ponownie osiągnęła granicę 80%. Charakterystyczne było to, że w okresie zgrywania pododdziałów i grup bojowych po rotacji zauważalnie wzrosła aktywność mudżahedinów, przysparzając wojskom radzieckim większych strat w ludziach i sprzęcie na drogach zaopatrzenia.

Operacje i działania bojowe w toku wojny

W miarę rozwoju sytuacji wojennej zmieniały się warunki prowadzenia działań. W **1982 r.** charakteryzowały się one:

- szczelnym blokowaniem mudżahedinów przez grupy bojowe;
- zajmowaniem dominujących wzniesień i poddaszy (strychów) domów w celu obserwacji dróg i ulic;
- osłoną dróg wyjścia mudżahedinów z pierścienia okrążenia działaniami grup pancernych i ogniem zaporowym artylerii;
- filtrowaniem (kontrolowaniem) ludności w dzień i w nocy;
- przeczesywanie terenu siłami armii DRA, KHAD-u i Carandoja; tworzeniem silnych i mobilnych odwodów w celu wykonywania pilnych zadań bojowych, zwłaszcza zapobieżenia wyjścia mudżahedinów poza pierścień okrążenia;
- wykonywaniem silnych ataków bombowo-szturmowych na środki obrony przeciwlotniczej i punkty oporu w początkowym okresie operacji z przejściem do bezpośredniego wsparcia lotniczego w toku jej trwania;
- wysadzaniem desantów w celu blokowania rejonów działań bojowych;
- wykorzystywaniem środków oświetlających w celu zapobieżenia wydostania się mudżahedinów z pierścienia okrążenia w porze nocnej;
- wykorzystywaniem zeznań jeńców na rzecz wykonania otrzymanego zadania;
- wykorzystaniem urządzeń gigantofonów do ideologicznej indoktrynacji ludności sympatyzującej z opozycją afgańską;

---

²¹ Żołnierze OKWR pełnili służbę w Afganistanie w ograniczonym okresie: oficerowie – do 2 lat, szeregowi – do 1,5 roku. Po tym czasie następowała rotacja kosztami jednostek stacjonujących w ZSRR. Zob. Z. Czarnotta, Z. Moszumański, *Afganistan i misja polska*, „Wiedza Obronna” 2008, nr 4, s. 40.

- wykonywaniem marszów w terenie górzystym połączonych z pokonywaniem zawał, zniszczeń dróg i pól minowych ustawionych przez przeciwnika;
- organizowaniem pełnego systemu dowodzenia z uwzględnieniem stanowisk dowodzenia (SD), zapasowych i tyłowych stanowisk dowodzenia (ZSD i TSD);
- ograniczeniem użycia techniki bojowej ze względu na silne pionowe ukształtowanie terenu (grupy pojazdów pancernych były używane przede wszystkim do ochrony dróg marszu, punktów dowodzenia i rejonów nocnych odpoczynków);
- zachowaniem skrytości działania (maskowaniem) dzięki nocnym przegrupowaniom wojsk;
- tworzeniem oddziałów zbiorczych złożonych z żołnierzy rosyjskich i afgańskich w celu prowadzenia wspólnych działań bojowych pod dowództwem radzieckich dowódców.

W lutym 1982 r. wojska 40 A skupiły swój wysiłek na blokadzie osiedli pododdziałami i oddziałami radzieckimi, a następnie ich przeczesywaniu oddziałami armii afgańskiej. Taki sposób współdziałania założono we wszystkich operacjach. W celu lokalizacji oddziałów mudżahedinów korzystano w rozległym zakresie z rozpoznania agenturalnego. Manewr wojskami po bezdrożach (na przełaj i korytami wyschniętych rzek) ułatwiał wprowadzenie przeciwnika w błąd odnośnie do zamiarów działania i kierunków ruchu wojsk.

W sprawozdaniu z działań bojowych w 1982 r. szczególną uwagę zwrócono na operację przeprowadzoną w dolinie Panczszir, w której zastosowano nowe sposoby walki. W toku planowania operacji wykonano „odwlekające” uderzenia lotnicze na zgrupowania mudżahedinów w innym od rzeczywiste zaplanowanego rejonu działań. Dobę przed natarciem został wysadzony powietrzny desant taktyczny z zadaniem wzbronienia mudżahedinów wycofania się z rejonu działań bojowych do momentu podejścia własnych sił głównych z jednoczesnym prowadzeniem aktywnego rozpoznania. W sposób demonstracyjny wycofano pododdziały blokujące, po czym wykonano silne uderzenia lotnictwa i ognie ześrodkowane artylerii na pozycje mudżahedinów. Lotnicze uderzenia wykonano też na obiekty przeciwnika poza strefą aktywnych działań bojowych dla dezorganizacji dowództw mudżahedinów oraz niedopuszczenia podejścia odwodów i dostarczenia zaopatrzenia na pole walki.

Działania wspólne radzieckich i afgańskich wojsk koncentrowały się na:

- blokowaniu i przeczesywaniu osiedli, wąwozów i stref zielonych, w tym także w porze nocnej;

- wykorzystaniu ścieżek górskich i koryt rzek w celu wychodzenia na skrzydła i tyły przeciwnika, a także blokowania osiedli i umocnień oraz organizowania zasadzek;
- frontalnemu atakowaniu miejscowości i punktów umocnionych, jeżeli nie było możliwości ich obejścia;
- prowadzeniu walki w dużych osiedlach (miastach);
- wykonywaniu uderzeń lotniczych na ważne obiekty przeciwnika (wycofujące się oddziały mudżahedinów, zgrupowania wojsk, stanowiska ogniowe przeciwlotniczych karabinów maszynowych i przeciwlotniczych przenośnych zestawów raketowych, pododdziały moździerzy, składy (magazyny), pieczary i sztolnie z podziemnymi urządzeniami);
- ostrzeliwaniu ogniem artylerii celów o podobnym charakterze;
- organizowaniu zasadzek i minowaniu dróg odejścia i manewru mudżahedinów;
- zbieraniu i wykorzystywaniu danych o przeciwniku od lokalnej ludności, osób zatrzymanych i jeńców.

W **1983 i 1984 r.** większość operacji i działań bojowych stanowiła była podobna do działań z lat poprzednich, co nie było dla nich korzystne. Mudżahedini dokładnie analizowali taktykę wojsk radzieckich. Wykorzystywali każdy dogodny moment (np. przerwy w działaniach bojowych) na doskonalenie sztuki walki i poprawienie swego położenia, by skuteczniej mogli walczyć i zadawać straty przeciwnikowi. Dowództwo radzieckie musiało więc poszukiwać nowych metod walki ze zbrojnym podziemiem. Wprowadzono zatem w 1984 r. zbieranie danych z rozpoznania i ich niezwłoczne wykorzystanie przez dyżurne pododdziały bojowe i uderzenia lotnictwa na dokładnie zlokalizowane cele (obiekty).

W **1985 r.** nie było istotnych zmian w sposobach działania, chociaż miały one pewne charakterystyczne cechy. Uderzenia lotnictwa i ognie artylerii wykonywano wprawdzie nadal na podstawie rozpoznania, ale dane zaczęto pozyskiwać z powietrznego rozpoznania fotograficznego. Nasiliło się użycie desantów powietrznych i wielokrotne ich wysadzanie w celu opanowania dominujących wzniesień. Blokowanie rejonów bazowania mudżahedinów odbywało się czołowo i równoległe. W prowincji Kābul 103 DPD i 108 DZ zapoczątkowały blokowanie spotkaniowe. Każde blokowanie kończyło się przeczesywaniem terenu. W 1985 r. w kilku operacjach zastosowano działania właściwe tylko dla nich, dla uczestniczących w nich dywizjach i pułkach oraz dla danego obszaru działań. Do takich działań należały:

- użycie desantów powietrznych w powiązaniu z prowadzeniem działań rajdowych oddziałów obejścia i pododdziałów bojowych 103 DPD czasie operacji w prowincji Kābul;

- prowadzenie działań blokujących połączonych ze zniszczeniem przeciwnika po uprzednim oskrzydleniu jego sił desantem powietrznym w górach²²;
- wykonywanie marszów na duże odległości połączone z wysadzaniem desantów powietrznych i prowadzeniem działań w celu likwidacji rejonów bazowania i składów przeciwnika;
- niszczenie przeciwnika w miastach i strefie zielonej.

Doskonalono też wysadzanie taktycznych desantów powietrznych z zadaniem ustawiania specjalnych pól minowych dla osłony granicy państwowej Afganistanu. Organizowano wzdłuż granicy także zasadzki połączone z minowaniem manewrowym. Dobre rezultaty przynosiła walka z karawanami mudżahedinów polegająca na ich rozpoznaniu, poszukiwaniu i niszczeniu wspólnymi działaniami lotnictwa i wojsk lądowych.

Dla potwierdzenia takiego sposobu działania można przytoczyć następujący epizod, który miał miejsce w rejonie odpowiedzialności 5 Dywizji Zmechanizowanej. W jednym z wozów międzygórza Rang i Gulistan wykryto kolumnę 27 pojazdów. Wykonano na nią uderzenie lotnicze 665 Pułkiem Lotnictwa Myśliwskiego i 302 Eskadrą Śmigłowców. Następnie do akcji weszły: kompania rozpoznawczo-desantowa 650 Batalionu Rozpoznawczego, kompania rozpoznawcza 25 Pułku Czołgów, 6. i 7. kompania piechoty 101 Pułku Zmechanizowanego i 4. bateria 1060 Pułku Artylerii. Kolumna została doszczętnie rozbita. Zabito 62 mudżahedinów oraz zniszczono 11 pojazdów i dużą ilość amunicji. Zdobyto zaś 16 samochodów, 13 granatników, 6 karabinów maszynowych, 237 karabinków AKM, 12 moździerzy, lekarstwa, żywność, dokumenty, a także inne wyposażenie wojskowe.

Wiele uwagi poświęcono w 1985 r. walce z dywersją, ochronie i obronie lotnisk, miejsc stałej dyslokacji i zdobywaniu danych z rozpoznania.

W trzecim kwartale tegoż roku zostały rozstrzygnięte problemy uzbrojenia i zabezpieczenia czat (placówek, posterunków). Uzbrojono je przede wszystkim w broń ciężką, w tym wielkokalibrowe karabiny maszynowe DSzK i moździerze. Po raz pierwszy te elementy ubezpieczeń wyposażono w reflektory, dzięki czemu spowodowały wzrost efektywności w zakresie wykrywania i ogniowego rażenia mudżahedinów w nocy. Reflektory pozwalały korygować ogień wszystkich rodzajów broni, a także wywierały wpływ moralno-psychologiczny na

---

²² Duże doświadczenie zdobyły w tym zakresie związki taktyczne i oddziały uczestniczące w operacjach pod kryptonimami: „Pustynia”, „Zapora”, „Dolina” i „Skala”.

przeciwników, którzy musieli zmienić taktykę, gdyż zdecydowanie obniżyły się ich możliwości prowadzenia dywersji i ostrzału placówek radzieckich.

Uchybienia w prowadzeniu działań

Podczas organizacji i prowadzenia działań bojowych w Afganistanie nie obeszło się jednak bez niedociągnięć. Do powszechnych zalicza się następujące niedostatki:

1. dowódcy wszystkich szczebli od związku taktycznego do pododdziału zbyt często ignorowali postanowienia regulaminów i instrukcji. Nie chcieli uznać, że stanowią one podstawę dowodzenia i organizacji walki i dopiero twórcze ich zastosowanie w odpowiednich warunkach i sytuacji bojowej poparte doświadczeniem może przyczynić się do sukcesu w operacji i boju;
2. w niezadawalający sposób było organizowane współdziałanie piechoty z lotnictwem i artylerią, a także z jednostkami armii afgańskiej podczas prowadzenie wspólnych działań bojowych;
3. dowódcy ogólnowojskowi nie potrafili we właściwy sposób stawiać zadań artylerii i lotnictwu dotyczących rażenia przeciwnika lub wykonania na niego uderzeń lotnictwa w czasie dynamiki walki;
4. źle było organizowane zabezpieczenie działań bojowych, zwłaszcza rozpoznanie;
5. działania bojowe zbyt często były organizowane i prowadzone „na ślepo” w trudno dostępnym terenie, bez znajomości położenia przeciwnika, a w konsekwencji – przewidywanych jego działań. Przeciwnika trzeba było odszukiwać dopiero w toku walki, po rozpoczęciu operacji. W rezultacie wojska radzieckie nierzadko wpadały w zasadzki i na pola minowe, ponosząc przy tym straty i pozbawiając się przewagi nad przeciwnikiem;
6. oficerowie w niezadawalającym zakresie studiowali zasady prowadzenia działań przez mudżahedinów, nie śledzili zachodzących w nich zmian, zwłaszcza w zakresie organizowania zasadzek, systemu ognia podczas działań w terenie górzystym i w strefie zabudowanej (kiszlaków). Słabo także znali zasady i sposoby minowania stosowane przez przeciwnika;
7. w taktyce działania wojsk radzieckich stosowano zbyt mało forteli wojennych. Przedsięwzięcia z zakresu dezinformacji przeciwnika cechował konserwatyzm i szablonowość. Przeciwnik szybko je rozszyfrowywał;

8. wojska radzieckie (z wyjątkiem nielicznych oddziałów i pododdziałów) unikały aktywnych działań nocnych. Zbyt rzadko organizowano zasadzki i przegrupowania do rejonu wyjściowego działań w porze nocnej.

Nowe tendencje w rozwoju taktyki

Analiza doświadczeń zebranych w wojskach 40 A wykazała, że sukcesy taktyczne w toku operacji były osiągnięte wówczas, kiedy w pełni zablokowano, uprzednio dobrze rozpoznane, rejon rozmieszczenia oddziałów mudzahedinów, baz i składów zapasów na stosunkowo małej przestrzeni, rażono skutecznie ogniem artylerii i uderzeniami lotnictwa, a następnie rozbijano atakami oddziałów (pododdziałów) ogólnowojskowych. Wojna afgańska pozwoliła też na wyciągnięcie stosownych wniosków w zakresie nowych tendencji w rozwoju taktyki działania wojsk lądowych i sił powietrznych. A oto niektóre nowe poglądy w tej dziedzinie:

- a) w wojnach i konfliktach lokalnych (także o charakterze asymetrycznym) coraz większego znaczenia nabiera mobilność powietrzno-lądowa wyrażająca się przede wszystkim połączonymi działaniami desantów taktycznych (śmigłowcowych) i pododdziałów (oddziałów) wojsk lądowych²³;
- b) wzrasta potrzeba rozbicia przeciwnika w określonych warunkach siłami równymi, a nawet mniejszymi;
- c) działania bojowe cechuje duże natężenie i intensywność oraz zdecydowanie w walce. Mają one też coraz bardziej destrukcyjny charakter;
- d) w istotny sposób wzrasta znaczenie tempa prowadzenia operacji i działań bojowych z powodu komplikowania się walki o uchwycenie i utrzymanie inicjatywy;
- e) duże znaczenie ma jednoczesne oddziaływanie (ogniem artylerii, uderzeniami lotnictwa, wojskami specjalnymi i lądowymi) na całą głębokość ugrupowania bojowego przeciwnika;
- f) coraz bardziej uwidacznia się przestrzenny charakter sposobu użycia wojsk (sił) i zależność sukcesu operacji od przewagi (panowania) w powietrzu;
- g) znacząco wzrasta rola rozpoznania, walki radioelektronicznej oraz dowodzenia wojskami (siłami) w walce i operacji, w różnych rodzajach działań

---

²³ Interesującą wykładnię działań asymetrycznych – wojny przeciwpartyzanckiej dał J. Kajetanowicz w publikacji pt. *Działania przeciwpartyzanckie wojsk lądowych*, „Myśl Wojskowa” 2007, nr 1 s. 100.

bojowych, zwłaszcza w warunkach specyficznych (w wysokich górach, na pustyni);

- h) nadal należy mieć na uwadze rolę i znaczenie manewru, zwłaszcza w celu narastania wysiłku, przede wszystkim podczas prowadzenia działań bojowych lub realizacji zadań lokalizacji (likwidacji) konfliktu w oddalonym rejonie.

Dowództwo OKWR wyciągało wnioski z działań w Afganistanie i starało się wykorzystać uzyskane doświadczenie w drugiej połowie wojny, począwszy od 1985 r.

Konieczność prowadzenia działań na odosobnionych (izolowanych) kierunkach stała się przyczyniła się do tworzenia autonomicznych zgrupowań wojsk. Polegało to na tym, że w skład etatowych struktur (kompanii, batalionu, pułku zmechanizowanego), w zależności od rodzaju zadania, włączano pododdziały rodzajów wojsk (wzmocnienia) i logistyczne w takim zakresie, by były one zdolne wykonać zadanie bojowe bez dodatkowej ingerencji (wsparcia) nadrzędnego ogniw.

Jednym z podstawowych działań było wykonywanie uderzenia frontального na dostępnym kierunku, powiązane z manewrem samodzielnych pododdziałów przez teren trudno dostępny w celu uderzenia na skrzydła i tyły przeciwnika. Manewr taki był wykonywany w szyku pieszym lub w trzecim wymiarze (z wykorzystaniem śmigłowców). Taki sposób działania był podstawą sukcesów w operacjach prowadzonych w prowincji Konār oraz na innych obszarach wysokogórskich. W toku operacji uczestniczące w niej oddziały starały się „nie wypuszczać” przeciwnika z rejonu działań bojowych, mimo że ukształtowanie terenu sprzyjało mudżahedinom w unikaniu pościgu małymi grupami lub pojedynczo. Oczywiście, ażeby to osiągnąć, należało działać z zaskoczenia, w szybkim tempie, używając umiejętnie desantów taktycznych i oddziałów obojścia. Dopiero połączenie tych elementów dawało pewność wykonania zadania – uprzedzenia przeciwnika i zadania mu odczuwalnych (dotkliwych) strat. Trzeba jednak pamiętać, że teren górzysty nie zapewniał osiągnięcia szybkiego tempa działań, które wynosiło podczas przesunięcia (rozwinienia) od 5 do 15 km/h. Podczas działań w szyku pieszym w terenie górzystym ruch w płaszczyźnie pionowej odbywał się w tempie 100 m/h.

Taka prędkość zależała była od wielu warunków. Przede wszystkim odczuwalny był wpływ zapór (pól) minowych na drogach marszu, których gęstość wynosiła od 5–10, a miejscami do 250 urządzeń wybuchowych na kilometr biegnący drogi. Szczególne trudności wynikały z powodu wysokogórskiego terenu, ograniczonej liczby dróg i konieczności pokonywania masywów gór-

skich po bezdrożach (na przełaj). Ograniczenie ruchu powodowało stosunkowo skuteczne oddziaływanie ogniowe przeciwnika, zwłaszcza na przemieszczające się kolumny wojsk. To z kolei wymuszało angażowanie sił i środków na organizację ochrony i obrony dróg marszu (manewru, zaopatrywania itp.). Zmienna pogoda na obszarze górskim ograniczała działania lotnictwa i ich możliwości bezpośredniego wsparcia wojsk. Tempo marszu spowalniały też częste przemieszczenia w ugrupowaniu marszowym wynikające z potrzeby wykonywania nagle wynikłych zadań związanych z niespodziewanym pojawieniem się sił przeciwnika.

Działania bojowe w Afganistanie – zdaniem specjalistów radzieckich – zademonstrowały przekonująco, że nawet w różnorodnych warunkach terenowych (wysokogórskich, pustynno-górskich, pustynnych itp.) mogą je prowadzić jednostki zmechanizowane i powietrznodesantowe i nie jest bezwzględnie konieczne użycie wojsk wyspecjalizowanych, np. górskich. Wystarczy pododdziały ogólnowojskowe odpowiednio przygotować pod względem taktycznym i moralno-psychologicznym. Istotnie, w 40 A były zaledwie dwa bataliony specjalistyczne – po jednym górskim i pustynnym²⁴.

Użycie śmigłowców bojowych i desantów taktycznych o różnym składzie i wielkości wielokrotnie zwiększało możliwości jednoczesnego oddziaływania na całą głębokość ugrupowania bojowego przeciwnika w rejonie działań bojowych (we współdziałaniu z artylerią i lotnictwem) oraz sprzyjało opanowywaniu górskich przełęczy, przejść, węzłów dróg i ułatwiało uzyskiwanie zaskoczenia, blokowanie sił przeciwnika, ich rozczłonkowanie i niszczenie częściami.

Afgańskie doświadczenia OKWR dobitnie wykazały konieczność ochrony i obrony bezpośredniej elementów ugrupowania bojowego wojsk, zwłaszcza artylerii, stanowisk dowodzenia, obiektów logistycznych przed oddziaływaniem grup dywersyjnych przeciwnika. Mogą one także świadczyć o tym, że w wojnach lokalnych (asymetrycznych, przeciwpartyzanckich) jest możliwe prowadzenie działań bojowych o charakterze ogniskowym i epizodycznym, a ogólny sukces operacji może zależeć od rezultatów walki batalionów, kompanii, a niekiedy nawet plutonów.

---

²⁴ Taki pogląd wydaje się bardzo kontrowersyjny i zbyt optymistyczny. Przeczą temu doświadczenia innych armii, w których występują jednostki górskie (Stany Zjednoczone, Niemcy, Włochy, Rumunia, Szwajcaria i inne) oraz jednostki specjalne, których wszechstronne wyszkolenie nie budzi wątpliwości odnośnie do możliwości użycia ich także w górach. Zresztą w składzie OKWR były dwie brygady wojsk specjalnego przeznaczenia (15 i 22) z ośmioma batalionami, które wykonywały zadania w górach i na pustyni.

Na formy i sposoby działań bojowych w Afganistanie zasadniczy wpływ wywarły trzy czynniki: fizyczno-geograficzne warunki terenowe, taktyka działań przeciwnika (mudżahedinów) oraz możliwości bojowe wojsk własnych (radzieckich). O ile pierwszy czynnik jest niezmienny (nie można bowiem wpływać na jego zmianę), to pozostałe dwa w warunkach afgańskich były poddane określonym modyfikacjom. Standardowe, regulaminowe zasady działań bojowych zostały dostosowane do wymagań wojny asymetrycznej. Uzupełniono je nowymi formami i sposobami walki, jak chociażby organizowaniem zasadzek, działaniami rajdowymi i minowaniem narzutowym. Należało też dobrać odpowiednie uzbrojenie i sprzęt techniczny przydatny do walki terenie górzystym. Wynikiem tego było wycofanie już pierwszym roku wojny z Afganistanu dywizyjnych dywizjonów rakiet taktycznych i wielu pułków czołgów oraz przeformowanie pułków czołgów na zmechanizowane, przebrojenie pułku artylerii raketowej w haubice i wprowadzenie do uzbrojenia ciężkich moździerzy samobieżnych 2S4 „Tulipan” z pociskami precyzyjnymi „Śmiałek”. Wreszcie trzeba było zmienić mentalność żołnierzy – od najwyższego dowódcy do szeregowego funkcyjnego, przystosowując ich tok myślenia i sposób działania do wymogów walki w wysokich górach i na pustyni, z przebiegłym i zdeterminowanym przeciwnikiem, w otoczeniu w większości nieprzyjaznego społeczeństwa afgańskiego.

Wojny ciąg dalszy

OKWR, a w jego składzie 40 Armia, rozpoczęła działania w Afganistanie na bazie doświadczeń głównie II wojny światowej. Był przygotowany na typową wojnę konwencjonalną, ewentualnie przeciwpartyzancką o ograniczonym zasięgu. Tymczasem afgańska opozycja antyrządowa potraktowała Armię Radziecką jako armię okupacyjną i, nie mając zaufania do władzy DRA, rozpoczęła z nią walkę i wkrótce urosła w siłę. Przy pomocy państw arabskich, Stanów Zjednoczonych i Chińskiej Republiki Ludowej odbudowała struktury wojskowe i rozpoczęła regularną wojnę z wojskami ZSRR i DRA, stosując formy i sposoby walki, do których te nie były przygotowane. Te zaś zamiast więc stabilizować sytuację w Afganistanie, musiały przejść do działań wojennych. Mudżahedini uderzali we wrażliwe miejsca OKWR – głównie transport zaopatrzeniowy, elementy ochrony infrastruktury drogowej, punkty dowodzenia, stanowiska ogniowe artylerii itp. Zaskakiwali przeciwnika działaniem z zasadzek, aktami dywersji, niespodzianymi atakami i ostrzałami oraz wojną minową. Stanowili

przy tym znaczącą siłę, którą pomnożyli w toku wojny. Liczba 140 tysięcy mudżahedinów w 1988 r. jest, być może, nawet zanizona, choć przewyższa liczebnie siły OKWR, który ponosił główny ciężar walk z opozycją. Armia DRA, mimo oczekiwań przywódców ZSRR, nie wykazywała spodziewanego entuzjazmu w walce z pobratymcami z przeciwnego obozu.

Wydaje się, że dzisiejsza sytuacja w Afganistanie jest nieco odmienna, aczkolwiek wykazuje pewne podobieństwa. Zapewne siły talibów, choć nie określono dotąd ich liczebności w miarę dokładnie, ustępują siłom opozycji afgańskiej z lat 1979–1989. Z kolei siły ISAF – Międzynarodowe Siły Wsparcia Bezpieczeństwa – które miały odgrywać inną rolę, zostały też zostały wciągnięte w zbrojną konfrontację, mimo iż ich liczba nie osiągnęła dotąd wielkości OKWR. Ponadto ISAF stanowią wielonarodową strukturę wojsk 42 państw²⁵, których kontyngenty pod względem wielkości istotnie się różnią. Główną siłę stanowią wojska Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, RFN, Francji, Kanady i Włoch, a więc państwa członkowskich NATO. Polska jest siódmą siłą ISAF.

Siły ISAF pod względem jakościowym przewyższają OKWR. W ich składzie znajdują się elitarne wojska: powietrznodesantowe i desantowo-szturmowe (Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, RFN, Polski), francuska Legia Cudzoziemska, wojska górskie (Stanów Zjednoczonych, Włoch, Rumunii), wojska specjalne (niemieckie Kommando Spezial-Kräfte) i inne. Wspierać je powinny siły armii afgańskiej (ANA) liczące we wrześniu 2009 r. około 94 tys. żołnierzy. ISAF dysponuje lepszym technicznie uzbrojeniem i wyposażeniem, jak chociażby środkami powietrznego bezałogowego rozpoznania, skuteczniejszymi śmigłowcami, precyzyjną amunicją artyleryjską, indywidualnym wyposażeniem żołnierzy (jak chociażby kamizelkami kuloodpornymi) itp.

Pod względem ilościowym, jakości uzbrojenia i wyposażenia talibowie niewątpliwie ustępują siłom sprzymierzonych. Mają jednak nad nimi przewagę w działaniach prowadzonych w znanym sobie trudno dostępnym terenie, przy zapewne poparciu sprzyjającej im części społeczeństwa afgańskiego, które nie akceptuje aktualnej władzy w Kabulu. Dlatego też w starciach z talibami siły ISAF odnoszą niekiedy wątpliwe sukcesy, okupując je stratami w ludziach i sprzęcie technicznym²⁶.

---

²⁵ W dniu 1 października 2009 r. liczyły 67,7 tys. żołnierzy. <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>, *International Security Assistance Force (ISAF): Facts and Figures* [8.10.2009]; http://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowe_Siły_Wsparcia_Bezpieczeństwa, *Międzynarodowe Siły Wsparcia Bezpieczeństwa* [8.10.2009].

²⁶ Do 12 sierpnia 2009 r. poległo 1446 żołnierzy ISAF. Zob. <http://www.icasualties.org/OEF/index.aspx>, *Operation Enduring Freedom* [8.10.2009].

Talibowie tylko częściowo przejęli sposoby walki mudżahedinów: zasadki, wojnę minową ze szczególnym zastosowaniem ładunków improwizowanych IED, akcje dywersyjne, napady i ostrzały kolumn i konwojów itp. Nie stać ich na totalną konfrontację zbrojną. Nie unikają jednak ograniczonych lokalnych akcji przeciwko siłom sprzymierzonym²⁷. Wojska ISAF w związku z tym też ograniczają się do akcji lokalnych – w pobliżu baz, miejsc dyslokacji, wzdłuż dróg dowozu itp. Cyklicznie jednak organizują operacje na większą skalę z udziałem kilku kontyngentów narodowych oraz sił afgańskich. I tak np. we wrześniu 2006 r. została przeprowadzona operacja „Meduza” w Kandaharze siłami około 2000 żołnierzy przeciwko około 2000 talibów – zabito około 500 talibów i wzięto do niewoli około 140. W operacji „Mountain Thrust” w południowo-zachodnich prowincjach Afganistanu od maja do lipca 2006 r. 11 600 żołnierzy uczestniczyło w walce przeciwko 2000 talibom. Straty własne ISAF wyniosły 300 zabitych, przeciwnik stracił ponad 1100 zabitych i około 400 jeńców.

Były również prowadzone operacje o mniejszym zasięgu i rozmachu przez siły specjalne w ściśle określonych celach.

Od 2001 do 2009 r. wojska ISAF przeprowadziły około 80 operacji o różnej skali, w różnych przedziałach czasu, w różnych regionach kraju i ze zmiennymi siłami²⁸. Ich przebieg wskazuje na ich zaczepny charakter. Mają one na celu wyprzedzać działania talibów i są przeznaczone do niszczenia wcześniej wykrytych „band” Talibanu w czasie realnym, z zaskoczenia w możliwie najkrótszym przedziale czasowym, od momentu wykrycia do chwili zniszczenia. Aczkolwiek w siłach zbrojnych państw uczestniczących dziś w ISAF zapewne śledzono przebieg wojny afgańskiej w latach 1979–1989²⁹, nie widać jednak, by kierowano się metodami wypracowanymi przez 40 Armię.

---

²⁷ Takie akcje mają miejsce w południowych i wschodnich prowincjach kraju. W kwietniu 2009 r. talibowie zaatakowali jednak stolicę obwodu (dystryktu) Borka w niemieckiej strefie odpowiedzialności na północy Afganistanu. Zapanowali nad miastem około trzech godzin i spowodowali straty materialne, paląc budynki administracji, zanim zostali wyparci.

²⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Northern_Wind, *Military operations of the War in Afghanistan (2001–present)* [8.10.2009].

²⁹ Czynili to zwłaszcza Amerykanie. Ich ekspert ppłk Lester W. Grau z Soviet Army Studies Office w Fort Leavenworth w stanie Kansas na bieżąco śledził i opracowywał działania wojenne Armii Radzieckiej. Zaowocowało to wieloma opracowaniami i publikacjami na temat sposobów prowadzenia operacji OKWR i rodzajów sił zbrojnych (wojsk), np. L.W. Grau, *The Bear Went Over the Mountain: Soviet Combat*

Załącznik 1.
**Skład wojsk radzieckiej 40 Armii Ogólnowojskowej
(podstawowe jednostki)**

Dowództwo i sztab armii

Jednostki podporządkowania armijnego:

Artyleria: 352 BAA, 55 pa, 28 par, 47 drt „Łuna”, 353 dappanc;

Wojska OPL: 2 BRPlot;

Samodzielne pułki zmechanizowane: 135, 191, 254, 367, 860 pz;

Samodzielny pułk powietrznodesantowy: 345 ppd;

Oddziały radiotechniczne: 244, 254 pRT;

Jednostki logistyczne: 59 Baza Zabezpieczenia Materiałowego, 58 i 279

Brygada Transportu Samochodowego, 70, 341, 346, 743 Szpitale Polowe, 4904 Baza Remontowa, 276 Brygada Rurociągów Polowych;

Jednostki zabezpieczenia: 278 Brygada Ochrony i Regulacji Ruchu.

Związki taktyczne: 5, 108, 201 DZ, 103 DPD, 66, 70 BZ, 56 BDSz;

Jednostki SPECNAZ-u: 15, 33 BSpN.

Wsparcie 40 Armii:

111 Armijna Brygada Rakiet Operacyjno-Taktycznych „Oka”,

Frontowy Pułk Rakiet Operacyjno-Taktycznych „Temp-S” z terytorium ZSRR.

Liczba żołnierzy OKWR: **1980 r.** – 79,8 tys. + 2 tys. pracowników wojsk;

1985 r. – 106,0 tys. + 2,2 tys. pracowników wojska;

1989 r. – 110,0 tys.

Ogółem w wojnie w Afganistanie od 1979 do 1989 r. uczestniczyło 620 tys. osób.

Tactics in Afghanistan, Washington 1996; A.A. Jalali, L.W. Grau, *The Other Side of the Mountain: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War*, Washington 1995; A.A. Jalali, L.W. Grau, J.E. Rhodes, *Afghan Guerrilla Warfare: In the Words of the Mujahideen Fighters*, Washington 2001; L.W. Grau, M.A. Gress i in., *The Soviet-Afghan War: How a Superpower Fought and Lost*, Washington 2002; A.A. Jalali, L.W. Grau, *Afghan Guerilla Warfare: Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War*, Washington 2002; C.J. Dick, *Mujahideen Tactics in the Soviet-Afghan War*, Camberley 2002 (http://edocs.nps.edu/AR/org/CSRC/csrc_jan_02.pdf).

Stan uzbrojenia i sprzętu 40 Armii w 1987/1989 r.

Czołgi średnie	625/672
BWP	1531/1549
BTR	2666/2862
BWR, BRDM	507/–
Samochody	16618/18123
Działa, moździerz, BM	1586/2136
Środki ppanc	322/–
Środki OPL	246/–
Śmigłowce wojsk lądowych	?/326

Liczba miejsc dyslokacji wojsk 40 Armii:

1980 r – 32 garnizony, 177 osiedli wojskowych;

1989 r. – 17 garnizonów, 122 osiedla wojskowe.

Siły Zbrojne Demokratycznej Republiki Afganistanu w 1989 r.

329 tys. ludzi, w tym podległych MON 165 tys.,

1568 czołgów,

828 BWP i transporterów opancerzonych (BTR),

4880 dział, moździerzy i wyrzutni rakietowych (BM),

126 samolotów bojowych,

14 śmigłowców bojowych.

Źródło: <http://www.rsva-ural.ru/library/mbook.php?id=368>; http://artofwar.ru/sukonkin_a_s/text_0130-1.shtml; <http://www.rsva-ural.ru/library/weapon.php?id=644>; <http://www.rsva-ural.ru/library/mbook.php?id=63> [20.09.2009]; M.A. Gariejew, Afganskaja strana, „Tiechnika i woorużenje” 2007, nr 1, s. 416, <http://forum.airforce.ru/showthread.php?t=2339> [20.09.2009].

Objaśnienia skrótów:

BAA – brygada artylerii armat,

pa – pułk artylerii,

par – pułk artylerii rakietowej,

drt – dywizjon rakiet taktycznych,

dappanc – dywizjon artylerii przeciwpancernej,

BRPlot – brygada rakiet przeciwlotniczych,

pz – pułk zmechanizowany,

DZ – dywizja zmechanizowana,

ppd – pułk powietrznodesantowy,

DPD – dywizja powietrznodesantowa,

BZ – brygada zmechanizowana,

BDSz – brygada desantowo-szturmowa,

pRT – pułk radiotechniczny,

BSpN – brygada specjalnego przeznaczenia (SPECNAZ).

Załącznik 2.
Straty wojsk 40 Armii i sił powietrznych OKWR

Ludzie:

- 15 051 zabitych (Armia Radziecka – 14 427, KGB – 576, MSW – 28),
- 53 753 rannych,
- 416 000 zachorowań,
- około 400 zaginionych (z tego część w niewoli).

Uzbrojenie i sprzęt techniczny:

- 147 czołgów,
- 1315 BWP i BTR,
- 433 działa i moździerce,
- 510 maszyn inżynieryjnych,
- 11 369 samochodów,
- 333 śmigłowce,
- 118 (121) samoloty.

Źródła: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/95722>, *Afganskaja wojna (1979–1989)* [15.09.2009]; *Rossija i SSSR w wojnach XX wieka*, Moskwa 2001, s. 537.

Załącznik 3.
Dowódcy radzieckiej 40 Armii

Lp.	Stopień	Imię i nazwisko	Okres dowodzenia
1	Gen. por.	Jurij W. Tucharinow	5.12.1979–23.09.1980
2	Gen. por.	Boris I. Tkacz	23.09.1980–7.05.1982
3	Gen. por.	Wiktor F. Jermakow	7.05.1982–4.11.1983
4	Gen. por.	Leonid J. Gienierałow	4.11.1983–19.04.1985
5	Gen. por.	Igor N. Rodionow	19.04.1985–30.04.1986
6	Gen. por.	Wiktor P. Dubynin	30.04.1986–1.06.1987
7	Gen. por.	Boris W. Gromow	1.06.1987–15.02.1989

Źródło: <http://ru.wikipedia.org/wiki/OKCBA>, *Ograniczennyj kontingent sowietskich wojsk w Afganistanie* [21.09.2009].